

MÙA XUÂN NGHỈ VỀ DI SẢN VĂN HÓA XỨ THANH

NGÔ HOÀI CHUNG*

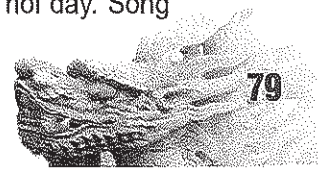
Thanh Hóa là tỉnh có diện tích lớn, dân số đông, điều kiện tự nhiên đa dạng và truyền thống lịch sử hào hùng; nơi hội tụ của đủ mọi địa hình, khí hậu và giá trị văn hoá mà quá khứ trao truyền. Trên con đường thiên lý Bắc - Nam, Thanh Hóa được bao bọc bắt đầu bằng dãy núi đá vôi Tam Điệp cao vút (phía Bắc) và kết thúc bằng dãy Hoàng Mai sừng sững (phía Nam) ngăn cách với xứ Nghệ, tạo nên một tiểu vùng văn hóa rất đặc trưng và cũng khá giao hòa trong không gian văn hóa chung của cả nước. Điều đó cho thấy, vị trí địa chính trị, địa văn hóa hết sức quan trọng của xứ Thanh trong dòng chảy lịch sử dân tộc từ buổi khởi nguyên. Sử gia Phan Huy Chú trong bộ sử "Lịch triều hiến chương loại chí" đã không tiếc lời mà viết: "Thanh Hoá mạch núi cao vót, sông lớn lượn quanh, biển ở phía Đông... Núi sông rất đẹp, là một chỗ đất có cảnh đẹp ở nơi xung yếu... Về non sông tốt tươi chung đúc nên sinh ra nhiều bậc vương tướng, khí tinh hoa tụ quý, cũng khác mọi nơi. Bởi đất thiêng thì người giỏi nên nảy ra những bậc phi thường, vượng khí chung đúc nên xứng đáng đứng đầu cả nước". Học giả người Pháp H.Lebreton trong tác phẩm: "La Province De ThanhHoa" xuất bản năm 1924 cũng đã nhận định: "Thanh Hoá không phải chỉ là một đơn vị hành chính bình

thường, đó là cả một xứ... Từ miền đất được chọn ấy, đã xuất hiện những anh hùng lừng lẫy và tài ba nhất của lịch sử... Thanh Hoá là thành trì cuối cùng của các triều đại suy vong, đã là sân khấu của các bản trường ca lớn của lịch sử Đại Việt". Với vị trí như vậy, Thanh Hoá đang sở hữu một kho tàng di sản văn hoá đồ sộ mà ít địa phương nào có được.

Ngược dòng lịch sử, ngay từ buổi đầu dựng nước của thời đại Hùng Vương, hiện vật tiêu biểu là trống đồng được phát hiện tại làng cổ Đông Sơn thuộc khu di tích lịch sử - văn hóa Hàm Rồng (thành phố Thanh Hóa ngày nay), đã trở thành tên gọi chung cho nền văn hóa Đông Sơn rực rỡ, mà giá trị và tầm ảnh hưởng của nó đã vượt khỏi biên giới quốc gia. Hình ảnh chiếc trống đồng tượng trưng cho sức sống mãnh liệt của nền văn minh Việt cổ, cho sự lao động cần cù và quả cảm của những cư dân lúa nước không chỉ là niềm tự hào, mà còn đại diện cho trí tuệ, bản lĩnh và khát vọng vươn lên của dân tộc Việt.

Chảy dài từ Tây sang Đông của tỉnh Thanh, dòng sông Mã, sông Chu như hai dải lụa thắm xanh, vắt qua rừng núi ngút ngàn của vùng thượng du và trải dài qua đồng bằng châu thổ bao la vươn về biển cả. Hai con sông với biết bao trầm tích văn hóa, ẩn chứa trong mình suốt chiều dài lịch sử, đã hun đúc nên, kết tinh nên khí phách, cốt cách của cư dân nơi đây. Sông

* TỈNH ỦY VIÊN,
GIÁM ĐỐC SỞ VH-TTDL THANH HÓA

Mã không chỉ là biểu tượng của xứ Thanh, nguồn sinh thủy dồi dào cho cư dân nông nghiệp, mà còn là dòng sông thi ca - nơi khởi phát điệu *Hò sông Mã*: "dô tá dô tà..." vừa kiên cường lại có chút gì ngạo nghễ. Lưu vực sông Mã, sông Chu cũng là vùng quê đậm đặc những giá trị văn hóa truyền thống. Trò Xuân Phả ở huyện Thọ Xuân, trò Chiềng ở huyện Yên Định, trò Xanh Ngõ ở huyện Hoàng Hoá với những trò diễn đặc sắc và phảng phất siêu nhiên. Múa đèn dân ca Đông Anh ở huyện Đông Sơn, với những làn điệu, tổ khúc độc đáo và dân dã, đã nhiều lần được người dân Thanh Hóa giới thiệu và công diễn tại những sân khấu lớn của quốc gia. Ca trù Việt Nam hiện đã được UNESCO công nhận là di sản truyền khẩu của nhân loại, trong đó xứ Thanh vinh dự được xem là một trong những gốc rễ. Cùng với những di sản văn hoá phi vật thể của người Kinh ở miền xuôi, thì những làn điệu "kin chiêng boọc mạy", "pồn pông", "khuá luống", "cá sa" của người Mường, người Thái ở vùng cao cũng đã làm đắm say, dẫn dụ lòng người. Có thể thấy, trong quá trình lao động sáng tạo và bảo vệ đất nước, cư dân xứ Thanh đã sáng tạo và kết tinh nên một kho tàng văn hoá phi vật thể độc đáo, với các lễ hội, diễn xướng dân gian, trò chơi, trò diễn, dân ca, dân vũ mang đậm sắc thái văn hoá xứ Thanh.

Không những ẩn chứa những giá trị to lớn của văn hoá phi vật thể, Thanh Hoá còn có số lượng không nhỏ văn hoá vật thể, với 1.535 di tích lịch sử - văn hoá đã được kiểm kê đưa vào danh mục bảo vệ, trong đó có 137 di tích quốc gia, 467 di tích cấp tỉnh. Dọc theo quốc lộ từ Bắc vào Nam, Thanh Hoá có đền Sòng Sơn ở Bỉm Sơn; Gia Miêu nhà Nguyễn, đền thờ Lý Thường Kiệt ở Hà Trung; đền Bà Triệu, chùa Sùng Nghiêm Diên Thánh ở Hậu Lộc; đền thờ Lê Phụng Hiểu, đền Linh Từ Quốc Mẫu ở Hoàng Hoá; Thái Miếu nhà Lê, chùa Mật Đa, chùa Tăng Phúc ở thành phố Thanh Hoá; đền thờ Trần Nhật Duật ở Quảng Xương; đền thờ Quang Trung, đền thờ Đào Duy Từ ở Tĩnh Gia. Theo dòng sông Mã, sông Chu về phía thượng nguồn, theo những lát cắt thời gian có biết bao di tích, danh thắng ghi lại nhịp đập của quá khứ hào hùng. Đó là Lam Kinh cổ kính, trang nghiêm với bia đá hàng vài trăm năm tuổi trầm mặc với thời gian, ưu tư cùng nhân thế, những

lăng mộ của các bậc đế vương thiên thu yên giấc, là điểm đến lý tưởng không chỉ cho việc tưởng niệm mà còn thăm thú và tìm hiểu của du khách. Thành nhà Hồ với những cổng thành đá kiên cố, uy nghiêm hơn sáu trăm năm đã tro gan cùng tuế nguyệt, đàn tế Nam Giao cách đó không xa cầu cho quốc thái dân an, là đại diện cho ý chí, tâm linh và tinh thần dân tộc ở những năm đầu thế kỷ XV. Đền thờ Lê Hoàn, nghề Vẹt, phủ Trịnh và hệ thống lăng mộ, đình đền, văn bia, tượng đá mà đến đâu cũng gặp ở các huyện Vinh Lộc, Yên Định, Đông Sơn, Thọ Xuân, Thiệu Hoá, Triệu Sơn đều là những công trình mang đậm dấu ấn lịch sử và bàn tay tài hoa của cha ông, làm phong phú thêm, đặc sắc thêm kho tàng di sản văn hoá xứ Thanh.

Địa linh sinh nhân kiệt, Thanh Hoá còn là vùng đất đã xuất hiện nhiều nhân vật lớn của lịch sử nước nhà, những bậc hiền tài, danh Nho, võ tướng có công với dân với nước được nhân dân ghi nhớ công tích tôn thờ, ngưỡng vọng. Ngay đầu Công nguyên, nếu xứ Đoài có hai chị em Trưng Trắc - Trưng Nhị danh tiếng, thì xứ Thanh có Triệu Thị Trinh đã phát cao cờ nghĩa đứng lên đánh đuổi quân Ngô, nêu cao tiết tháo nữ nhi. Từ Dương Đình Nghệ - một hào trưởng ở Thiệu Dương đã lấy lòng nhân của mình đối đãi với người như con, tập hợp quân sĩ trong buổi đầu đất nước loạn ly đánh đuổi quân Nam Hán, tới Lê Hoàn một vị vua anh minh có tầm nhìn xa, đã xướng xuất lệ cày ruộng tịch điền ngày xuân ở Đọi Sơn, cổ xúy cho nghề nông tang vũng bền gốc rễ. Từ Hồ Quý Ly - người cho xây dựng toà thành đá kỳ vĩ Tây Đô, hiện đang đệ trình UNESCO công nhận là di sản văn hoá thế giới, đến anh hùng áo vải Lê Lợi, người làm nên cuộc khởi nghĩa Lam Sơn thần thánh ở thế kỷ XV và đặt nền móng cho vương triều Hậu Lê dài nhất trong lịch triều phong kiến Việt Nam. Ngay cả hai chúa Trịnh - Nguyễn cũng là anh em một nhà từ xứ Thanh mà ra, rồi Gia Miêu ngoại trang đất Thanh gốc tổ mà làm nên một triều đại nhà Nguyễn, bắt đầu từ Gia Long mở mang bờ cõi quốc gia được như ngày nay. Rồi những nhà văn hóa, sử gia tên tuổi như Khương Công Phụ, Lê Văn Hưu, Đào Duy Từ, Lương Đắc Bằng; những văn quan như Thái sư Á Vương Đào Cam Mộc, Tể tướng Lê Hy, Nguyễn Quán Nho, Lê Đình Kiên; võ tướng như Lê Phụng Hiểu, Hồ Nguyên Trừng

Đền Bà Triệu, Hậu Lộc, Thanh Hóa - Ảnh: Hoàng Cao Đại

nổi danh đất nước. Đây là những nhân vật mà sử sách lưu danh mình chúng rõ nét cho truyền thống văn hóa, tinh hoa và khí phách, cốt cách của xứ Thanh.

Ý thức rõ di sản văn hóa là nguồn tài sản vô giá của dân tộc, có tác dụng không chỉ trong việc xây dựng đời sống văn hóa mà còn là động lực to lớn để phát triển kinh tế xã hội, đặc biệt là kinh tế du lịch, những năm qua các loại hình di sản văn hóa vật thể, phi vật thể trên địa bàn Thanh Hoá đã từng bước được bảo tồn và phát huy. Ngành Văn hóa, Thể thao và Du lịch Thanh Hóa luôn xác định, xây dựng đời sống văn hóa cơ sở, trong đó có việc giữ gìn và khai thác giá trị di sản văn hóa dân tộc trên địa bàn là nhiệm vụ hết sức quan trọng. Vì vậy, nhiều di tích, danh thắng đã được công nhận, bảo tồn, tu bổ, tôn tạo; nhiều cổ vật, di vật được bảo vệ và đưa đến với công chúng qua hệ thống bảo tàng trưng bày. Các lễ hội truyền thống giàu âm sắc, liên hoan văn hóa các dân tộc, các diễn xướng, trò chơi dân gian được khôi phục và phát huy tác dụng rõ rệt. Một số lễ hội cách mạng cũng được lồng ghép nét văn hóa dân

gian đặc sắc, tạo nên một đời sống văn hóa phong phú, vừa tiên tiến hiện đại vừa giàu bản sắc... Từ đó đã huy động được những nguồn lực cho việc trùng tu, tôn tạo các di tích trọng điểm như khu di tích lịch sử Lam Kinh, thái miếu nhà Lê, đền Bà Triệu, đền Lê Hoàn, đền Đồng Cổ với số kinh phí lên tới nhiều tỷ đồng, góp phần đưa diện mạo văn hóa xứ Thanh lên một tầm cao mới, từng bước đưa Thanh Hóa thành điểm đến hấp dẫn của du khách, hoàn thành mục tiêu chương trình phát triển du lịch mà *Nghị quyết Đại hội Đảng bộ tỉnh Thanh Hóa lần thứ XVI nhiệm kỳ 2005 - 2010* đề ra.

Mùa xuân đã về! Một mùa xuân mới căng tràn sức sống khởi đầu cho một giai đoạn mới của kế hoạch 5 năm tiếp theo mà *Nghị quyết Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ XI* đề ra. Ngẫm nghĩ và suy tư trước mùa xuân, trước những di sản văn hóa của dân tộc ở xứ Thanh, càng thôi thúc chúng ta ý thức hơn, trách nhiệm hơn trong việc bảo tồn và phát huy giá trị, không chỉ cho công cuộc phát triển kinh tế - xã hội hôm nay mà còn cho ngày mai, cho muôn đời sau./.

N.H.C